

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ НА СТАБІЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУСПІЛЬСТВІ

У статті розглядаються основні поняття – політична стабільність і політична еліта у їхньому нерозривному взаємозв'язку і взаємозалежності.

Ключові слова: політична еліта, стабільність-нестабільність, динамічний розвиток, реформування.

Ефективний і динамічний розвиток будь-якого суспільства передбачає забезпечення прогнозованих трансформацій, що є одним з показників консолідованості і стабільності суспільства.

Для українського суспільства також життєво важливим є впорядкування та стабілізування політичних відносин і одночасно подальше реформування за умов політичної стабільності.

Політичну стабільність прийнято розглядати в контексті змін політичної системи, пошуку оптимальних механізмів її функціонування. Один із підходів до визначення політичної стабільності – це розуміння її як відсутності структурних змін у політичній системі або як здатність керувати ними [1]. Викликає інтерес і поняття «стабільність уряду», який використовується у політичній науці як один із індикаторів визначення якісної демократії, характерної для більшості країн Центральної Європи [див., напр.: 2]. Це поняття безпосередньо пов'язане з більш широким поняттям політичної стабільності.

На думку В. С. Литвина, поняття «політична стабільність» містить декілька аспектів: системний (закономірності цілісного розвитку політичної системи та процесів), функціональний (програми та результати діяльності суб'єктів політичного процесу), когнітивний (наявність у суб'єкта необхідної і своєчасної інформації про явища і процеси) [3], і лише за наявності всіх цих аспектів можна стверджувати про стабільний стан суспільства.

Але не всі вчені поділяють цю точку зору і вважають, що поняття «політичної стабільності» не можна обмежувати вузькими рамками «стійкість/нестійкість політичної системи. Так, наприклад,

Д. І. Власенко вважає, що стан політичної стабільності / нестабільності має базуватися на кінцевому результаті, тобто на тому, як впливає система на політичні інститути та процеси. Цитований автор виокремлює суспільства так званої «руйнівної нестабільності», «деформуючої нестабільності», «стабільної нестабільності», «флуктуаційної нестабільності», «граничної нестабільності [див. детал. 4]. При цьому, останній тип автор вважає нормальною складовою, яка надає динамізм політичним процесам. Тобто виокремлення цитованого автором п'ятого елемента необхідно, на його думку, для того щоб показати, що нестабільність присутня як природна складова будь-якого стабільного суспільства. Можна погоджуватись з Д. І. Власенком, можна – не погоджуватись, але його міркування і доказова база викликають певний інтерес і відрізняються нетривіальним підходом до зазначеної проблеми.

В політологічному енциклопедичному словнику дається така дефініція стабільності: «Стан політичної системи, система зв'язків між різними політичними суб'єктами, для яких характерні певна стійкість, єдність і цілісність, здатність до ефективності й конструктивності» [5, с. 631-632].

Зазначене поняття більшою частиною науковців розглядається в рамках теорії політичної модернізації. Відомі дослідники цього напрямку – Р. Дарендорф, Д. Істон, Л. Лейпхарт, С. Хантінгтон та інші вважають за необхідне задля досягнення політичної стабільності певні умови, перш за все, колективне лідерство, поетапність реформ, тактику «бліцкригу», сильну виконавчу владу і врахування політичного часу.

На думку М. В. Шаповаленко, політична стабільність означає здатність до змін, з одного боку, а з іншого – процес формування і підтримки впевненості в оптимальності та ефективності існуючого політичного режиму, найадекватнішого цінностям і традиціям того чи іншого суспільства. Далі авторка визначає прояви стабільності: у відсутності конституційних криз, відсутності насильства тощо. Одним із стабілізуючих чинників є наявність соціальних каналів для запобігання протесту, легалізації конфлікту, своєчасної інституалізації соціально-економічних змін тощо [6].

На думку американських дослідників Є. Даффа і Д. Маккаманта, основними критеріями політичної нестабільності суспільства слід вважати:

- перевагу соціальної мобілізації над соціальною допомогою;
- низький рівень розвитку економіки;
- нерівномірний розподіл матеріальних благ;
- переважання «вузьких» і персоніфікованих партій;
- слабкі політичні можливості еліти.

Шведські учені С. Ерссон і Я.-Є. Лейн виділяють економічні і соціальні показники нестабільності системи. У економічному плані – це, перш за все, рівень безробіття і інфляції, кількісна і якісна характеристика ВВП, дефіцит бюджету, стан державних позик і т. д. Соціальними індикаторами є рівень вбивств і самогубств, кількість демонстрацій, політичних страйків, замахів, відсоток робітників, підприємств, що конфліктують з адміністраціями тощо. Найбільш важливим показником в політичному відношенні С. Ерссон і Я.-Є. Лейн вважають рівень оновлення виконавчої влади, тип електоральної системи, адаптація політичної еліти до можливих змін [цит. за: 7, с. 152].

Американський учений Д. Сандерс дійшов висновку, що нестабільність системи може виявлятися двоюко – у вигляді урядових криз або інституційних змін, що трансформують режим, або у формі викликів уряду, або режиму з боку антисистемних сил, схильних до насильства. Інші американські вчені Е. Мюллер і Т. Джукам саме з схильністю до насильства і агресії зв'язують поняття «нестабільність», вважаючи, що воно перебуває в тісній кореляції з таким поняттям, як «агресивна політична участь» [цит. за: 8].

Цей стислий перелік поглядів на обрану проблему можна, безумовно, ще значно розширити. Хоча і так явним чином є видимою серед наведених вище точок зору загальна ланка – взаємозв'язок стабільності – нестабільності політичної системи і режиму з функціонуванням політичної еліти.

Так, на думку Ф. В. Барановського і Є. І. Остренко, зазначаючи нерозривність питань політичного лідерства і трансформації політичної системи, необхідно брати до уваги такі риси:

- суттєві політичні перетворення майже завжди супроводжуються появою нових лідерів;
- проблеми, що виникають, мають бути розв'язані представниками нової генерації політичної еліти;
- певний залишок старих лідерів завжди буде гальмувати процес реформування політичної систем.

Причому, як зазначають цитовані автори, процес реформування завжди супроводжується низкою проблем, які цей процес породжує. А саме: невпевненість у правильності вибору; необхідність встановлення правових норм; утвердження моральних норм і відповідальності; гарантія реформ тощо [9, с. 48-49].

Лідер, як і будь-який інший суспільний продукт і товар, створюється ринком, а не навпаки. Як тільки він «залежить», за образним висловом, А. Пойченко і М. Логунової, тобто не відчує зміни політичних умов, кон'юнктури, до якої він вже не в змозі

приспосуватися, відразу стає сміховиськом (в кращому разі) або бідою політичного життя. Безумовно, тільки той лідер отримує довіру, політика якого вважається тенденцією соціального прогресу, спрямована на реалізацію конкретно-історичного ідеалу» [10, с. 67].

Наше сьогоднішнє суспільство можна визначити як лідерське через його слабку економічну і соціальну структуру і з недорозвиненими у зв'язку з цим громадянськими структурами. На жаль, партнерство і політична співпраця між політичними лідерами не є характерними для сучасної України.

Для нестабільних суспільств характерною є ситуація, коли ті, хто програють у відкритій політичній боротьбі, звинувачують переможців, знаходячи і афішуючи їхні помилки, а ті, хто виграють, – прагнуть всіма засобами утримати владу (яка є в нестабільних суспільствах джерелом багатьох можливостей), навіть ціною фальшивок і фальсифікацій. Політичні еліти таких суспільств не йдуть на відкриті діалоги і роблять ставку на неполітичні методи боротьби.

Цінність еліти вимірюється тим, наскільки корисним є її вплив на суспільство, наскільки вона, посівши у ньому привілейоване положення і збагатившись, сприяє розвитку і добробуту мас. Елітарність стосується не лише успішності індивіда і його досягнень, але, насамперед, користі, яку він приносить суспільству.

Отже, якщо засадничими ознаками елітарності розглядати все те, що відбите у визначенні еліти як наукової дефініції, то тоді дійсно неправомочним є утвердження, що політична еліта у будь-якому суспільстві є суб'єктом політичних перетворень.

При оцінці тенденцій і специфіки формування політичної еліти в сучасній Україні слід брати до уваги особливості перехідного стану суспільства і його істотні відмінності від стабільного. Всі негативні моменти, пов'язані з цим процесом, можна вважати природними і закономірними майже для всіх країн, які ще не можна віднести до країн з позитивно стабільними наслідками реформування всіх сфер життєдіяльності.

Важко не погодитися з О. Б. Балацькою, яка вважає, що серед найсуттєвіших проблем вітчизняного елітотворчого процесу необхідно у першу чергу зазначити такі: різка зміна формацій, одночасна трансформація всіх суспільних підсистем, включаючи політичну, культурно-ідеологічну тощо; низький рівень довіри громадян до влади, перевага пасивних протестних суспільно-політичних настроїв; криза комуністичної ідеології, вади інституційної організації політичної системи, що створює підґрунтя для ескалації міжетнічних конфліктів, недосконалість конституційної реформи; пріоритет традиційних

політико-культурних цінностей і авторитарних моделей політичної поведінки; надзвичайна поляризація політичного простору; невизначеність статусу політичної і, зокрема, парламентської опозиції тощо [11, с. 107].

Автори цієї статті не розділяють оптимізм тих науковців, які вважають, що стали стабілізацію суспільств пострадянського простору, зокрема України – справа лише часу, бо, на жаль, поки що немає серйозних підстав для твердження про нереверсивний характер демократичного транзиту та незворотних позитивів.

Подальша стабілізація соціально-політичної і економічної ситуації багато в чому визначатиметься саме можливостями і здатностями нової політичної еліти України, її професіоналізмом, компетентністю, рівнем довіри населення, бо ліміт на помилки у неї вже повністю вичерпаний.

Література

1. Крап А. П. Нормативно-процедурні умови формування політичної стабільності в транзитних суспільствах (на прикладі України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / А. П. Крап. – Л., 2009. – С. 8.
2. Литвин В. С. Порівняльний аналіз стабільності урядів країн Центральної Європи та України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В. С. Литвин. – Л., 2010. – 19 с.
3. Литвин В. С. Указ. робота. – С. 7
4. Власенко Д. И. Политическая стабильность и нестабильность как элемент политической системы Древневосточных государств (на примере Древнего Египта) / Д. И. Власенко // Актуальні проблеми політики : Зб. наук. праць. Вип. 41. – Одеса : НУ «ОЮА», 2011. – С. 294-305.
5. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемпученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид, доп. І перероб. – К. : Генеза, 2004. – С. 631-632.
6. Шаповаленко М. В. Стабільність політична / Марина Шаповаленко // Політологічний енциклопедичний словник. Вказ. вид-я. – С. 632.
7. Макарьчев А. С. Стабильность и нестабильность при демократии: методологические подходы и оценки / А. С. Макарьчев // Полис. – 1998. – № 1. – С. 151-156.
8. Макарьчев А. С. Указ. стаття. – С. 152-153.
9. Барановський Ф. В. Реалізація демократичної моделі політичного класу в Україні: проблеми та перспективи /Ф. В. Барановський, Є. І. Остренко // Політологічні записки : Зб. наук. праць. Вип. 3. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – С. 47-56.

10. Корнієнко В. О. Ефективність політичного лідера: критерії та механізми реалізації в сучасній Україні : [Монографія] / В. О. Корнієнко, І. Д. Похило. – Вінниця, ВНТУ, 2009. – 140 с.
11. Балацька О. Б. Особливості еліто творчих процесів в сучасній Україні / О. Б. Балацька // Політологічні записки : Зб. наук. праць. Вип. 3. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – С. 102-110.

В статье рассматриваются основные понятия – политическая стабильность и политическая элита в их неразрывной взаимосвязи и взаимозависимости.

Ключевые слова: *политическая элита, стабильность-нестабильность, динамическое развитие, реформирование.*

In the article basic concepts – political stability and political elite are examined in their indissoluble intercommunication and interdependence.

Keywords: *political elite, stability – instability, dynamic development, reformation.*

Наумкіна Світлана Михайлівна – завідувач кафедри політичних наук Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор політичних наук, професор.

Мисик Ірина Георгіївна – професор кафедри філософії і соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор філософських наук.

Рецензент: проф. Щедрова Г. П.